

a sve što o njima doznajemo tiče se isključivo njihova duhovnog života. Djelo je sačuvano u samo četiri rukopisa, a priređivačica se za ovo izdanje poslužila rukopisom iz Arhiva HAZU.

Život Jozefa patrijarke, posljednje djelo pjesnikinje Lukrecije Bogašinović, pripovijest je o Josipu i njegovoj braći koja se prvi put pojavljuje već u hrvatskoj apokrifnoj književnosti. I u Dubrovniku je ova priča više puta literarno obrađivana, mnogo prije Lukrecije Bogašinović, a poznato je da je Vetranovićeva dramska obrada ove priče bila javno prikazana u Dubrovniku 1546. godine. Priređivačica je naglasila da je pjesnikinja Bogašinović u svojoj pjesničkoj adaptaciji pratila biblijski slijed događaja, opjevavši i u ovom djelu muškog junaka koji od dječatstva do zrelih godina prolazi put od poniženja do uzdizanja, tematizirajući odnose unutar obitelji. Priređivačica donosi ovo pjesničko djelo, sačinjeno od 1504 stiha, transkribirano prema rukopisu Arhiva HAZU.

U tekstološkim napomenama autorica je istaknula da je zanemarila prijepise djela Lukrecije Bogašinović iz 19. stoljeća nastojeći se osloniti na što stariji rukopis. Rukopisni predlošci prema kojima su priređivana djela Lukrecije Bogašinović nisu posve ujednačeni, ali je na sva djela, pri transkripciji, priređivačica nastojala dosljedno primijeniti ista pravila, tako da transkripcija bude što vjernija rukopisima koje je odabrala kao predloške.

Priređivačica u zaključnom dijelu studije naglašava da svijet starozavjetnih junala u djelu Lukrecije Bogašinović postaje svijet obiteljskih ljudi, a biblijske osobe pri tome gube biblijsku uzvišenost i dostojanstvenost, dobivaju privatnost i emocionalni život i postaju sličnije običnim smrtnicima. No, veliki udio vjersko-poučnih dionica ide nauštrb njezina autorskog glasa, podržavajući tako tradicionalni patrijarhalni sustav u osamnaestostoljetnom Dubrovniku, zaključila je priređivačica uvodnu studiju posvećenu Lukreciji Bogašinović i njezinoj poetici. Knjiga je vrijedan doprinos fenomenu ženskog pisma u jednoj maloj kulturnoj sredini kao što je bio Dubrovnik, u kojoj je, osim Lukrecije Bogašinović, djelovalo još nekoliko žena književnih

stvaralaca, šireći među ženskom mladeži pismenost i kulturne obzore.

Slavica Stojan

Antal Molnár, *Le Saint-Siège, Raguse et les missions catholiques de la Hongrie ottomane 1572-1647*. Rome: Accademia d'Ungheria; Budapest: Bibliothèque Nationale de Hongrie, Société pour l'Encyclopédie de l'Histoire de l'Église en Hongrie, 2007., 431 str.

Ova knjiga sinteza je dugogodišnjeg bavljenja poviješću katoličke crkve pod osmanskom vlašću mađarskog povjesničara Antala Molnára, istraživača na Institutu za povijest Mađarske Akademije znanosti i predavača moderne povijesti na sveučilištu Eötvös Loránd u Budimpešti. Radi se o ambicioznom pothvatu: pokušaju da se prikaže povijest katoličkih misija na širokom prostoru od južnog dijela turske Ugarske sve do Bosne i Srbije tijekom dugog perioda od gotovo jednog stoljeća. Molnár knjigu organizira kronološki, prateći organizaciju katoličkih misija od njenih početaka 1570-tih godina sve do sredine sedamnaestog stoljeća kada se konačno konsolidiraju kako institucije tako i *modus operandi* katoličkih misionara na sjevernim područjima Osmanskog Carstva.

Prvo poglavlje, pod naslovom "Katoličke zajednice na Balkanu", opsežna je rekonstrukcija povijesnog konteksta u kojem su se misije odvijale. Molnár se bavi različitim katoličkim zajednicama pod Osmanlijama, njihovim pravnim položajem te ostacima crkvene hijerarhije pod turskom vlašću. Jednako tako, predstavlja dva ključna protagonista svoje knjige - bosanske franjevce i Dubrovačku Republiku koji su, zahvaljujući značajnim privilegijama u carstvu, igrali presudnu ulogu u povijesti katoličanstva pod Turcima. Molnár upozorava ne samo na dobro poznate dubrovačke kapele i na ključnu ulogu dubrovačkih kolonija u zaštiti kršćana pod Osmanlijama, nego i na manje poznate činjenice poput toga da su upravo dubrovački

trgovci i njihovi kapelani bili glavna prepreka širenju protestantskih doktrina u okupiranoj Ugarskoj.

Drugo poglavlje, "Počeci organizacije misija na Balkanu i u okupiranoj Ugarskoj (1572-1612)", bavi se najranijom fazom misionarske djelatnosti koja završava s prvom jezuitskom misijom u tursku Ugarsku 1612. godine. Molnár rekonstruira djelatnost apostolskih vizitatora poslanih 1580-tih na osmanske teritorije - Pietra Cedolinija, Bonifacija Drkolice i Aleksandra Komulovića - koji su Rimu donijeli prve konkretne informacije o stanju kršćana pod turskom vlašću. Autor također upozorava da su u periodu između 1585. i 1605. postojale katoličke misije na području Osmanskog Carstva koje su slabo poznate kako mađarskoj tako i hrvatskoj historiografiji, a čije djelovanje u osnovnim crtama rekonstruira na temelju novih dokumenata iz rimskih arhiva. Radilo se o misijama bosanskih franjevaca i misijama dubrovačkih benediktinaca na područjima Slavonije i Srijema. Poglavlje završava osvrtom na jezuitsku misionarsku ideologiju te na pojavu jezuita i formiranje prvih jezuitskih institucija u Beču, Ugarskoj i Dubrovniku.

Treće poglavlje, "Početak i prva decenija jezuitske misije u okupiranoj Ugarskoj (1612-1622)" prati povijest jezuitske misije do 1622. godine, kada je uspostavljena Kongregacija za propagandu vjere, nova institucija koja je snažno utjecala na organizaciju misionarskih aktivnosti. Molnár detaljno rekonstruira djelovanje Bartola Kašića, Don Simonea Matkovicha, Istvána Szinija i drugih sudionika ove misije, čiji centar je bio Beograd, a potom Peč i Temišvar. Dolaskom jezuita u Beograd otvoren je sukob koji će, kako autor upozorava, biti iznimno dugotrajan i imati dalekosežne posljedice po katoličanstvo pod Osmanlijama - sukob oko beogradske kapele. Srž problema bilo je pravo korištenja ove crkve u kojoj su bosanski franjevci tradicionalno služili kao kapelani, a sada su na njeno korištenje pretendirali novopridošli jezuiti. S vremenom je ovaj sukob prerastao u isključivo crkvene okvire i prerastao u beskompromisno nadmetanje dviju trgovačkih kolonija: s jedne strane dubrovačkih trgovaca koji su

podržavali jezuite i sekularni kler, a s druge ojačalih bosanskih trgovaca koji su podržavali franjevce.

Četvrto poglavlje, pod naslovom "Kongregacija za propagandu i misije na osmanske teritorije Ugarske (1622-1634)", bavi se sljedećom fazom misionarskog rada koja je uslijedila nakon osnivanja Kongregacije za propagandu vjere, nove institucije koja je centralizirala dotad raspršen nadzor i koordinaciju misionarskih poslova katoličke crkve. Molnár opisuje djelovanje albanskog svećenika Pietra Massarecchija kojeg je Kongregacija, kako bi dobila točnu sliku stanja na terenu, 1622. godine imenovala apostolskim vizитором za Bosnu, Srbiju, Bugarsku i tursku Ugarsku. Na temelju njegova prijedloga, Albert Rengjić, dubrovački franjevac, imenovan je 1624. godine za smederevskog biskupa s rezidencijom u Beogradu. Autor upozorava da je ovaj pokušaj stvaranja specifične misionarske hierarhije, upravljane iz Rima, doživio sličnu sudbinu kao i mnoge druge inicijative iste vrste - rezultirao je ozbiljnim sukobima s bosanskim franjevcima. Uz to što je izazvalo veliki spor oko jurisdikcije nad pojedinim župama u Slavoniji, Rengjićevo imenovanje samo je produbilo već postojeći sukob oko beogradske kapele. Dobar dio ovog poglavlja posvećen je rekonstrukciji tog spora u koji su neuspješno intervenirale dubrovačke vlasti pokušavajući smiriti duhove, dok su sukobljene strane uplele prilično neodlučan Rim i osmanske vlasti. Situacija se s vremenom samo pogoršavala, jer je Rengjićev nasljednik na mjestu misionarskog biskupa - gore spomenuti Pietro Massarecchi, zbog denuncijacije jednog franjevca, završio u turskom zatvoru, a zbog turskih maltretiranja se na koncu ugasila i jezuitska misija u Beogradu.

Peto poglavlje naslovljeno je "Konsolidacija hegemonije bosanskih franjevaca na okupiranim teritorijima (1635-1647)". Na početku poglavlja Molnár prati sukobe koji su kasnih 1630-tih izbili između dviju frakcija bosanskih franjevaca oko ključnih položaja u provinciji. Umjerenija frakcija bila je spremna surađivati s Kongregacijom za propagandu vjere, priznati njene predstavnike i reforme koje je pokušavala

provesti. S druge strane, radikalna frakcija željela je da provincija nastavi funkcionirati na temelju privilegija iz srednjeg vijeka, a oslanjala se na osmanske vlasti i bečki dvor, koji je imao tradicionalno i geografski prilično nejasno definirano pravo imenovanja biskupa na teritorijima Ugarske. Koliko god se Rim trudio podržavati umjerenu frakciju, to nije bilo dovoljno za njenu jednoznačnu pobjedu, te je na koncu morao potvrditi i neke radikale, koje je Beč imenovao za biskupe na okupiranim teritorijima. Molnár upozorava da je kratkotrajna i relativno neuspješna djelatnost Giacoma Boncarpija, imenovana za misionarskog biskupa na teritorijima okupirane Ugarske 1639., dovela Kongregaciju do dalekosežnog zaključka da misije moraju biti bazirane na već postojećim crkvenim strukturama i da nema smisla pokušavati stvoriti zasebnu misionarsku hierarhiju. Ovaj zaključak pogodovao je bosanskim franjevcima, koji u periodu između 1630-tih i 1650-tih polako konsolidiraju svoju pastoralnu hegemoniju na okupiranim prostorima, zahvaljujući svojoj brojnosti, financijskoj snazi i dobrim odnosima s turskim vlastima. Molnár sugerira da je konačna pobjeda franjevac ostvarena 1647. godine, kad Kongregacija, uz podršku Beča, prvi puta imenuje franjevca za beogradskog biskupa i apostolskog vikara za Ugarsku, čime je ionako silno utjecajan Red zadobio i poziciju najvišeg misionarskog autoriteta na okupiranim prostorima. Konačno, u ovom poglavlju Molnár piše o kraju dugotrajnog spora oko beogradske kapele: 1643. godine postignut je kompromis između Dubrovčana i franjevac, a jedini pravi pobjednici bili su osmanski dužnosnici, koji su decenijama iz ovog sukoba izvlačili goleme količine novaca.

Posljednje poglavlje nosi naslov "Bilanca organizacije misija sredinom sedamnaestog stoljeća". Radi se o problematskom sažetku čitave knjige, koji nudi pregled institucija zaduženih za misije, njihovih promjena u vremenu i različitih koncepcija misionarske politike, počev od kasnog 16. do sredine 17. stoljeća. Za dubrovačke studije osobito je zanimljiva Molnárova rekonstrukcija uloge dubrovačkog nadbiskupa, koji je s vremenom postao glavni

predstavnik Kongregacije za propagandu vjere na sjevernim područjima Osmanskog Carstva i ključni posrednik između misija na terenu i Rima.

Tekst je opremljen opsežnim dodacima. U prvom redu, radi se o listama važnih vladara, čelnika vjerskih redova, diplomata, nadbiskupa i biskupa tijekom razmatranog razdoblja. Slijedi vrlo opsežan popis relevantne literature kao i neobjavljenih dokumenata iz desetak arhiva i biblioteka. Konačno, knjiga sadrži šesnaest povijesnih karata različitih područja misionarskih aktivnosti.

Molnárov rad dragocjen je iz čitavog niza razloga. Za početak, njegova je knjiga pisana iz specifične i povijesno duboko opravdane nadnacionalne, regionalne perspektive. Ovo je pak zahtijevalo objedinjavanje i kritičku usporedbu rezultata nekoliko nacionalnih historiografskih tradicija, prvenstveno hrvatske i mađarske, no jednako tako i talijanske, bosanske, kao i najrecentnijih sintetičkih radova o povijesti katoličke reformacije te njejoj misionarskoj politici. Konačno, i to je možda najveća vrlina ove knjige, Molnárovi nalazi utemeljeni su na vrlo opsežnom arhivskom radu u preko deset arhiva, počevši od Rima, preko Beča, sve do Dubrovnika i Budimpešte.

Iz nešto uže, specijalističke perspektive dubrovačkih studija treba naglasiti da je ova publikacija ozbiljan doprinos inače relativno slabo istraženom crkvenoj povijesti Dubrovnika u ranom modernom periodu. Molnár se na svjež način dotiče čitavog niza za dubrovačku povijest važnih pitanja poput uloge dubrovačke crkve u misionarskim nastojanjima Rima na Balkanu, odnosa jezuita i Dubrovnika, prirode dubrovačkih privilegija u Osmanskom Carstvu i općenito povijesti dubrovačkih trgovačkih kolonija. Sve u svemu, ova publikacija je bez ikakve dvojbe, ne samo važan, nego i nezaobilazan doprinos povijesti regije i Dubrovnika u ranom novom vijeku.

Lovro Kunčević